

“İQTİSADI İSLAHATLAR” elmi-analitik jurnal

QARABAĞ VƏ ŞƏRQİ ZƏNGƏZURDA SAHİBKARLIQ MÜHİTİ

№ 4 (5)-2022

Günay QULIYEVA,
İqtisadi İslahatların Təhlili və
Kommunikasiya Mərkəzinin
İqtisadi təhlil və analitik informasiya
departamenti rəhbərinin müavini,
i.ü.f.d., dosent

Qarabağ və Şərqi Zəngəzürda sahibkarlıq mühiti

Günay QULIYEVA

İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzinin
İqtisadi təhlil və analitik informasiya departamenti rəhbərinin müavini,
i.ü.f.d, dosent

XÜLASƏ

Azərbaycan artıq yeni bir mərhələyə - post-konflikt dövrünə qədəm qoymuşdur. Bu mərhələdə Qarabağ və Şərqi Zəngəzür regionunda iqtisadi həyatın ən qısa müddətdə bərpa olunması qarşıda duran əsas məsələlərdən biridir. Müasir dövrdə bazar iqtisadiyyatının əsas hərəkətverici qüvvələri sahibkarlıq subyektləridir. İşğaldan azad edilmiş ərazilərin inkişaf etdirilməsi prosesinə sahibkarların sürətlə cəlb olunması məqsədilə artıq dövlət öz dəstək mexanizmlərini təqdim etmişdir. Bir sıra qanunlara edilmiş dəyişikliklərə əsasən, Qarabağ və Şərqi Zəngəzürda biznes nümayəndələrinin investisiya qoyması üçün əlverişli şərait yaradılıb.

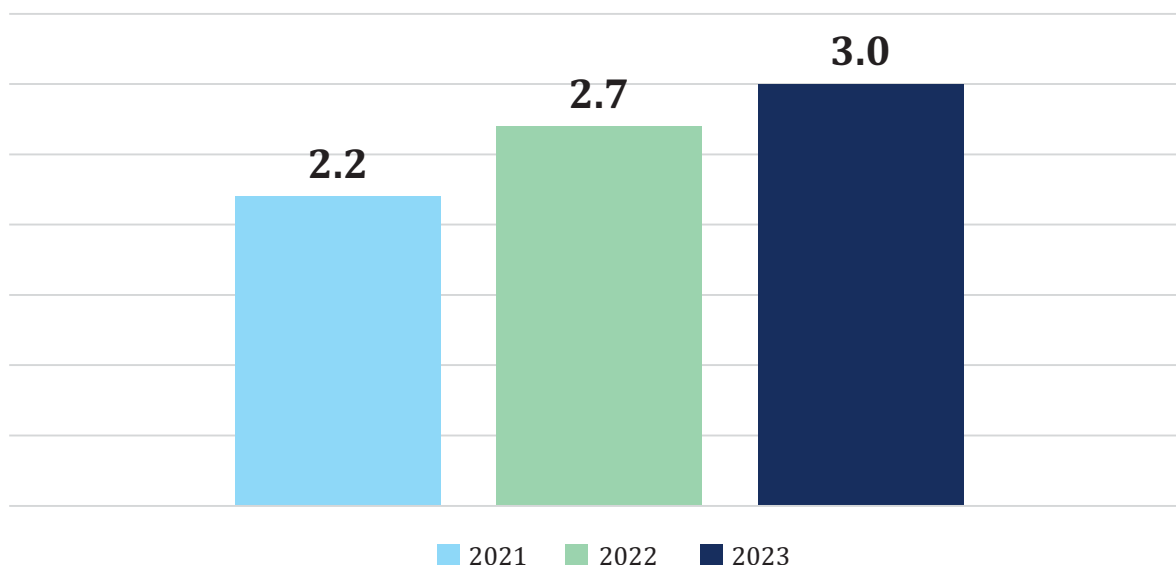
Məqalənin əsas məqsədi işğaldan azad olunmuş ərazilərdə sahibkarlıq mühiti və dövlətin həmin ərazilərdə fəaliyyət göstərmək istəyən sahibkarlara tədqim etdiyi dəstək mexanizminin geniş təhlil olunmasıdır.

Açar sözlər: Qarabağ, Şərqi Zəngəzür, sahibkarlıq, dövlət dəstəyi, vergi güzəştləri.

GİRİŞ

Azərbaycan dövləti işğaldan azad olunmuş ərazilərimizdə öz vəsaitləri hesabına, heç bir beynəlxalq maliyyə institutundan borclanmadan böyük miqyaslı bərpa-tikinti layihələri həyata keçirir. Müharibədən sonrakı dövrdə azad olunmuş ərazilərə bərpa işləri üçün dövlət büdcəsindən transfertlər ilbəl artırılır. Qarabağ və Şərqi Zəngəzür regionunun bərpa və yenidən qurma işləri üçün 2021-ci ildə 2,2 milyard, 2022-ci ildə 2,7 miyard manat vəsait ayrılmışdır [2,3]. 2023-cü ilin büdcəsində isə işğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpası üçün 2022-ci illə müqayisədə 13 faiz daha çox yəni 3 milyard manat nəzərdə tutulub [4].

Qrafik 1. İşğaldan azad olunmuş ərazilərin bərpasına dövlət büdcəsindən ayırmalar (milyard manatla)

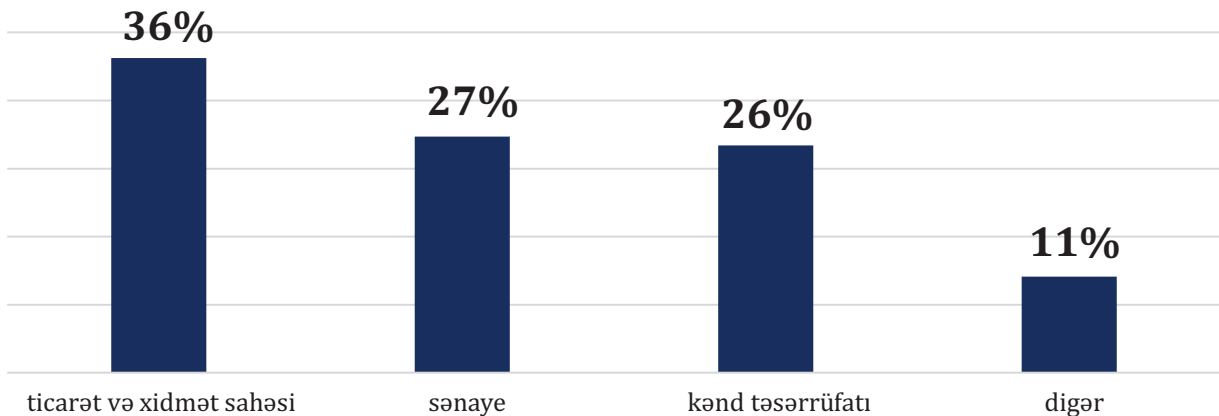
İşğaldan azad edilmiş ərazilərə sosial-iqtisadi həyatın geri qaytarılmasında özəl sahibkarlar əhəmiyyətli rol oynayır. Dövlət həmin ərazilərdə yerli və xarici biznes nümayəndələrinin investisiya qoyması üçün əlverişli mühitin yaradılmasını prioritet istiqamətlərdən biri kimi müəyyənləşdirilmişdir. Bu məqsədlə artıq əsas addımlardan biri olan Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin 16 noyabr 2022-ci il tarixli Sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı" təsdiqlənmişdir[1]. Proqramın əsas hədəf göstəricilərindən biri kimi iqtisadiyyatın yenidən qurulması üçün - yeni investisiyaların cəlb olunması ilə sahibkarlıq mühitinin formalaşdırılmasıdır. Dövlət proqramının əsas məqsədlərinin 2-ci hissəsində -Sahibkarlıq mühitinin əlverişliliyini artırmaq və biznes fəaliyyətinin inkişafına dəstək vermək olduğu qeyd edilmişdir.

QARABAĞ VƏ ŞƏRQİ ZƏNGƏZURDA SAHİBKARLIĞA DÖVLƏT DƏSTƏYİ MEXANİZMLƏRİ

Biznes müraciətləri

Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda sahibkarlıq fəaliyyətini təşviq etmək üçün hökumət artıq bir sıra mühüm addımlar atmışdır. Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin məlumatına əsasən 01.01.2023-ci il tarixinə qədər işğaldan azad edilmiş ərazilərdə biznes fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün agentliyə 1339 müraciət daxil olub. Müraciətlərin əhəmiyyətli hissəsi yəni 873-ü yerli, 466-sı isə 37 ölkəni əhatə edən xarici müraciətlərdir [11]. Türkiyə, Rusiya, Qazaxıstan və Macarıstandan olan sahibkarlar Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda investisiya qoymağa xüsusən maraqlıdırlar. Dövlət tərəfindən müəyyənlanmış sahibkarlığa dəstək mexanizmləri qısa müddətdə bu ərazilərdə biznes fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyən hüquqi və fiziki şəxslərin sayını artırıcaq.

Qrafik 2. Investisiya layihələrinə dair müraciətlərin sektorlar üzrə bölgüsü

Mənbə: Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi

Təhlükəsizliyin təmini

Dövlətin planlı və mərhələli şəkildə apardığı bərpa prosesinin ilk mərhələsi olan ərazilərin minalardan təmizlənməsi zəfər əldə edildikdən dərhal sonra başlanılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Minatəmizləmə Agentliyinin məlumatına əsasən 2020-2022-ci illərdə 57,6 min ha ərazi minalardan təmizlənməmişdir. Həmçinin qeyd edək ki, "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı"nın birinci prioritetinin birinci istiqaməti 2022-2026 -ci illər ərzində işğaldan azad olunmuş 280 min ha ərazinin minalardan, partlamamış hərbi sursatdan, tərkibində partlayıcı olan qurğulardan və digər partlayıcı qalıqlardan təmizlənməsini nəzərdə tutur. Bununla həmin ərazilər bütövlükdə tam təhlükəsiz yaşayış və sosial-iqtisadi həyatın bərpası üçün uyğun olacaq [1].

Müasir fiziki infrastruktur

Həmin ərazilərdə investisiya mühitinin yaradılması üçün növbəti mərhələ sayılan fiziki infrastrukturun böyük hissəsi artıq qurulmuşdur. Qeyd edək ki, işğaldan azad olunmuş ərazilər elektrik enerjisi ilə tam təmin olunmuşdur. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları ölkənin vahid enerji şəbəkəsinə artıq qoşulmuşdur.

Nəqliyyat infrastrukturunu tam sürətlə bərpa olunmaqla, ölkənin digər şəhər və rayonlarının

yol infrastrukturunu ilə birləşdirilir. Region üçün xüsusi əhəmiyyət kəsb edən Tərtər – Çaylı – Suqovuşan – Talış, Əhmədbəyli – Füzuli – Şuşa avtomobil yolunun (Zəfər yolu) və Laçın şəhərinə daxil olmadan yeni alternativ avtomobil yolunun tikintisi artıq başa çatdırılıb. Digər avtomobil yollarının tikinti və bərpası 2026-cı ilin sonunadək başa çatdırılması nəzərdə tutulmuşdur. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının su ilə təmin olunması məqsədilə dövlət proqramında su anbarlarının, suvarma və paylayıcı kanalların, nasos stansiyalarının, subartezian quyularının, hidroqovşaqların və digər su təsərrüfatı obyektlərinin mərhələli şəkildə təmiri, bərpası və yenilərinin tikintisinin 2026-cı ilin sonunadək yekunlaşdırılması nəzərdə tutulub [1]. Post konflikt ərazilərində artıq iki beynəlxalq hava limanı fəaliyyət göstərir. Üçüncü hava limanı olan Laçın hava limanının tikintisi iki il ərzində başa çatdırılacaqdır [5].

Vergi güzəştləri

Sahibkarlar üçün iqtisadi baxımdan Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarına investisiya qoymaq çox səmərəlidir. Təkcə ona görə yox ki, orada qurulan infrastruktur dövrümüzün son tələblərinə cavab verməklə ən müasir texnologiyalar vasitəsilə həyata keçirilir, həm də həmin ərazilərdə dövlət sahibkarlıq mühitinin canlanması üçün kifayət qədər güclü iqtisadi stimullardan istifadə edir. Belə ki, "Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2022-ci il 9 dekabr tarixli 677-VIQD nömrəli Qanununa əsasən Vergi məəcəlləsinə yeni XIX fəsil "İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə tətbiq edilən vergitutmanın xüsusiyyətləri" əlavə olunmuşdur [6]. Əlavə olunmuş müddəalar həmin ərazilərdə sahibkarlıq fəaliyyəti üçün nəzərdə tutulmuş güzəştləri əhatə edir. Bu güzəştlərə əsasən işğaldan azad edilmiş ərazinin rezidentləri 2023-cü il yanvarın 1-dən etibarən 10 il müddətində mənfəət (gəlir), əmlak, torpaq və sadələşdirilmiş vergidən azaddırlar. Bu işə biznes subyektinin əsas vergi yükünün əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması deməkdir. Digər əsas müddəa həmin ərazilərin rezidenti olan hüquqi şəxslərin səhmdarlarını (payçılarını) dividend gəlirlərinə görə 2023-cü il yanvarın 1-dən etibarən 10 il müddətində vergidən azad edilməsidir. Əlavə olaraq, ƏDV-nin məqsədləri üçün qeydiyyatda olan işğaldan azad edilmiş ərazinin rezidentləri tərəfindən siyahısı müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən təsdiq edilmiş iqtisadi fəaliyyət sahələri və mal nomenklaturaları üzrə texnikanın, texnoloji avadanlıqların və qurğuların, habelə xammal və materialların idxalı 2023-cü il yanvarın 1-dən etibarən 10 (on) il müddətində ƏDV-dən azad edilir [7].

Digər tərəfdən geniş turizm potensialına malik həmin ərazilərə turist axını stimullaşdırmaq məqsədilə ora səfər edən fiziki şəxslər mehmanxanalar (hotellər) tərəfindən göstərilən gecələmə və qalma xidmətlərinə (digər əlavə xidmətlər istisna olmaqla) görə nağdsız qaydada ödədikləri ƏDV-nin 30 faizi, nağd qaydada ödədikləri ƏDV-nin 5 faizini geri ala bilərlər [7].

Sosial sığorta güzəştləri

Dövlət azad olunmuş ərazilərdə iqtisadi və sosial həyatı canlandırmaq məqsədilə təkcə vergi güzəştləri ilə kifayətlənməyib, sosial sığorta sahəsində də bir sıra əhəmiyyətli stimullaşdırıcı tədbirlərin tətbiqinə başlamışdır. Belə ki, 27 dekabr 2022-ci il tarixli 766-VIQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən "Sosial sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa bir sıra dəyişikliklər edilmişdir [12]. Bu dəyişikliklər işğaldan azad olunmuş ərazilərdə qeyri-neft sektorunda fəaliyyət göstərən sığortaedənlər və sığortaolunanlara yönəlik güzəştləri əhatə edir. Qeyd olunan sığortaedənlərin ödədiyi məcburi dövlət sosial sığorta haqqı əhatə etdiyi dövrdən asılı olaraq dəyişən nisbətdə dövlət tərəfindən subsidiyalaşdırılır. Qanunun 14.5.1-1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş fiziki şəxslərin ödənilmiş məcburi dövlət sosial sığorta haqqının 100 faizi dövlət tərəfindən subsidiyalaşdırılır. Yəni həmin fiziki şəxslər ödədikləri məcburi dövlət sosial sığorta ödənişlərini dövlət büdcəsi hesabına subsidiya vasitəsilə geri ala biləcəklər [13].

Zəmanətli kredit

Bundan əlavə sahibkarlıq fəaliyyəti üçün qoyulan investisiyanın əsas hissəsini təşkil edən kreditlərlə bağlı dövlət dəstəyi də artıq müəyyənləşdirilib. Azad olunmuş ərazilərdə fəaliyyət göstərən sahibkarlara kreditlər verilməsini dəstəkləmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 9 yanvar 2023-cü il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinə verilən kreditlərin dövlət zəmanəti ilə

təmin edilməsi və kredit faizlərinin subsidiyalaşdırılması Qaydası" və ona əlavə olunmuş "İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinə verilən kreditlərin dövlət zəmanəti ilə təmin edilməsi barədə çərçivə zəmanət sazişi" qəbul olunmuşdur [10]. Qəbul olunmuş qayda Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionunda fəaliyyət göstərən biznes subyektlərinə verilən kreditlər üçün dövlət zəmanəti və alınan kreditlərin faizlərinin subsidiyalaşdırılması şərtlərini müəyyən edir. Dövlət zəmanəti ilə alınmış kreditlərdə zəmanət rolunu Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi oynayır [10].

Sənaye parkları

Prezident İlham Əliyev «Ağdam» Sənaye Parkı və «Araz Vadisi İqtisadi Zonası»nın təməlini qoymuşdur. Bu sənaye parkları yaxın zamanlarda fəaliyyətə başlayacaq. Sənaye parklarının tikintisinə ilkin investisiya olaraq ora 40 milyon manat yaxın vəsait ayrılıb. «Ağdam» Sənaye Parkında müxtəlif çeşidli xüsusi və fərdi geyimlər, sintetik xalça, polimer məhsulları, prefabrik dəmir-beton məmulatlarının, günəş enerjisi ilə qidalanan işıq dirəkləri və xüsusi dam örtüklərinin istehsalı nəzərdə tutulub. Sənaye parkında mindən çox yeni iş yerinin yaradılması gözlənilir. Park Ağdam ərazisində işğaldan əvvəl də sənaye zonası kimi istifadə olunan yerdə tikilir. Sənaye parkının ümumi ərazisi 190 hektar sahəni əhatə edir. Park Ağdam rayonunun əsas nəqliyyat-kommunikasiya qovşağının kəsişməsində yerləşir. Parkda qeydiyyatdan keçən rezidentlər üçün ümumi fiziki infrastruktur və kommunal xidmətlər dövlət tərəfindən təmin olunacaq. Rezidentlər üçün 10 il müddətinə gəlir və əmlak vergisi, ƏDV və idxal rüsumlarından azadolunma kimi vergi güzəştləri və aşağı icarə haqqının təyin olunması nəzərdə tutulur [9].

Cəbrayıl rayonu ərazisində tikilən «Araz Vadisi İqtisadi Zonası» 200 hektar ərazinin əhatə edir. Bu sənaye parkı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 04 oktyabr 2021-ci il tarixli fərmanı ilə yaradılıb. Sənaye parkı kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı, sənaye, sosial və texniki zonalarını ayrılıb. Sənaye zonası tam fəaliyyətə başladıqdan sonra orada logistika və anbar kompleksləri, TIR parkı, topdan və pərakəndə satış obyektləri və müxtəlif istehsal və xidmət müəssisələri fəaliyyət göstərəcək. Bu sənaye parkında dağ-mədən məhsulları və bitkiçilik məhsullarının da istehsalı nəzərdə tutulur [8].

Yaradılmış sənaye parklarının işğaldan azad edilmiş ərazilərdə qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə bərabər, ölkənin qeyri-neft məhsulları ixracında əhəmiyyətli rol oynayacaqları proqnozlaşdırılır.

NƏTİCƏ

Bütün bu sadaladıqlarımız Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarında əlverişli investisiya mühiti yaratmaqla həmin regiona sahibkarların axınına və sahibkarlığın inkişafına səbəb olacaq. Orada yaradılan investisiya şərtlərinin cəlbəcədiliyi, sahibkarlar üçün yaradılmış aşağı vergi dərəcəsi, güzəştli kredit kimi cəlbədic faktorlar və sektorial klasterləşmə ora sahibkarların miqrasiyasını sürətləndirəcək.

Bu işə öz növbəsində həmin ərazilərin qısa zamanda tam sosial-iqtisadi inkişafına gətirib çıxartmaqla, ölkə iqtisadiyyatına tam inteqrasiyasını təmin edəcək.

Qarabağın bərpa prosesinə cəlb olunan və həmin regiona investisiya kimi qoyulan hər bir manat multiplikativ effektlə özündən daha böyük dəyər yaratmaqla, nəinki həmin ərazilərdə, ümumilikdə ölkə üzrə iqtisadi aktivliyin, məcmu tələbin artmasını və nəticədə iqtisadiyyatın inklüziv inkişafını təmin edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət Proqramı" <https://e-qanun.az/framework/52757>
2. "Azərbaycan Respublikasının 2021-ci il dövlət büdcəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu <https://e-qanun.az/framework/46590>
3. "Azərbaycan Respublikasının 2022-ci il dövlət büdcəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu <https://e-qanun.az/framework/48723>

4. "Azərbaycan Respublikasının 2023-ci il dövlət büdcəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu
<https://president.az/az/articles/view/58483>
5. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü və Yeni il münasibətilə müraciəti
<https://president.az/az/articles/view/58523>
6. "Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2022-ci il 9 dekabr tarixli 677-VIQD nömrəli Qanunu
<https://e-qanun.az/framework/44014>
7. Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsi
<https://www.taxes.gov.az/az/page/ar-vergi-mecellesi>
8. "Araz Vadisi İqtisadi Zonası" Sənaye Parkının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı
<https://e-qanun.az/framework/48328>
9. Ağdam Sənaye Parkının yaradılması haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı
<https://president.az/az/articles/view/51773>
10. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinə verilən kreditlərin dövlət zəmanəti ilə təmin edilməsi və kredit faizlərinin subsidiyalaşdırılması qaydası
<https://president.az/az/articles/view/58545>
11. KOBİA-nın 2022-ci ilin yekunları ilə bağlı məlumatları
<https://smb.gov.az/az/all-news/kobia-da-2022-ci-ilin-yekunlari-ile-bagli-metbuat-konfransi-kecirilib>
12. "Sosial sığorta haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu 27 dekabr 2022-ci il tarixli 766-VIQD nömrəli
<https://e-qanun.az/framework/53117>
13. Sosial sığorta haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu.
<https://e-qanun.az/framework/3813>

BUSINESS ENVIRONMENT IN KARABAKH AND EASTERN ZANGEZUR

Gunay GULIYEVA

SUMMARY

Azerbaijan has already entered a new post-conflict period. One of the main upcoming issues is the restoration of economic life in Karabakh and the Eastern Zangezur region in the shortest possible time at this stage. Entrepreneurial subjects are the main driving force of the market economy in modern times. The state has already introduced its support mechanisms to quickly attract entrepreneurs to the territories liberated from occupation. According to the changes made to a number of laws, favorable conditions have been created for business representatives to invest in Karabakh and Eastern Zangezur.

The main purpose of the article is to analyze the business environment in the territories liberated from occupation, and the mechanism of support provided by the state to entrepreneurs who wish to start business in these territories.

Key words: Karabakh, Eastern Zangezur, entrepreneurship, state support, tax benefits.

Məqalə redaksiyaya daxil olub: 16.01.2023

Çapa qəbul olunub: 20.02.2023